

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Успішна діяльність підприємств в умовах ринку багато в чому залежить від їх здатності до інноваційного розвитку. Формування й вибір стратегічних напрямків інноваційної діяльності базується на результатах всебічної оцінки і середовища, в якому працює підприємство, і визначенні внутрішніх інноваційних можливостей підприємства, які характеризуються станом і рівнем використання інноваційного потенціалу. При цьому інноваційні можливості підприємств істотно різняться в залежності від конкретних особливостей підприємства, його галузевої приналежності й стратегічної спрямованості [1].

Одним із найважливіших показників інноваційної активності є кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Він дозволяє характеризувати ситуацію в Луганській області, стан економіки, дослідити темпи технологічної перебудови окремих виробництв.

Мета статті – оцінити перспективи розвитку наявного потенціалу та проаналізувати динаміку інноваційного потенціалу Луганської області за останні шість років.

Інтерес до аналізу стану інноваційної діяльності зростає і є необхідним під час формування інноваційної політики. Інформаційною базою в цьому аналізі виступає галузь статистики – статистика інновацій, яка повинна відобразити процеси створення, упровадження і розповсюдження нових або удосконалених продуктів, послуг та технологічних процесів. Результати аналізу базуються на офіційних даних Державного комітету статистики України та Головного управління статистики у Луганській області [2].

Під інноваційною діяльністю розуміють діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг, тобто у випадку промислового підприємства – це діяльність, пов’язана з розробкою і впровадженням технологічно нових продуктів та процесів, а також з технологічним вдосконаленням в продуктах і процесах [3].

Динаміка інноваційної діяльності підприємств області за останні п’ять років наведена у табл. 1.

Бачимо, що в Луганській області у 2010 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 59 підприємств, або 11,2% загальної їх кількості (у 2009 р. – відповідно 54 підприємства, або 9,9%). За видами промислової діяльності більш активно здійснювали інновації підприємства металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, з виробництва харчових продуктів, напоїв, хімічної та нафтохімічної промисловості, машинобудування (11 – 22%), менш активно – з виробництва та розподілення

електроенергії, газу та води, з добування паливно-енергетичних корисних копалин, легкої промисловості, з виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції (6 – 9%). На підприємствах з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення усі підприємства галузі теж займалися інноваційною діяльністю. При цьому зовсім не займалися інноваційною діяльністю підприємства з добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних, та з оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, крім меблів, целюлозно-паперового виробництва; видавничої діяльності.

На жаль, інновації поки ще не відіграють ту важливу роль у подоланні економічної кризи, підвищенні конкурентоспроможності, що визначена у державних програмах з переходу на інноваційний шлях розвитку економіки.

Відповідно до затвердженої Наказом Держкомстату України інструкції про порядок складання статистичної звітності № 1-інновація „Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства”, у статистиці виділяють такі напрями інноваційної діяльності: внутрішні науково-дослідні розробки; придбання науково-дослідних розробок; придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; придбання інших зовнішніх знань; навчання та підготовка персоналу; ринкове запровадження інновацій та інші.

Аналіз показників, що характеризують активність підприємств за окремими напрямками інноваційної діяльності, показав, що основним напрямком у Луганській області залишається придбання та впровадження машин, обладнання та програмного забезпечення – 50,8% всіх інноваційно-активних підприємств, наведено у табл. 2. Однак це пояснюється тим, що економічна ситуація в країні не сприяє довготривалим інвестиціям у результати наукових досліджень, виникає необхідність саме найшвидшої окупності вкладених коштів.

Придбання інших зовнішніх знань, навчання та підготовка персоналу, ринкове запровадження інновацій для підприємств, на жаль, не набули пріоритетного характеру. Але раніше деяким напрямкам інноваційної діяльності приділялося менше уваги. Так, у 2008 р. придбанням інших зовнішніх знань займалися 3,4% інноваційно-активних підприємств, але протягом трьох років їх збільшилось до 6,8%. Також необхідно приділяти значно більше уваги навчання та підготовці персоналу, ринковому запровадженню інновацій. Кількість підприємств, які займаються цими напрямками інноваційної діяльності, за останні три роки знизилась до 5,1%.

У той же час у Луганській області наявний значний інноваційний потенціал, який може бути реалізо-

Таблиця 1

Динаміка інноваційної діяльності промислових підприємств Луганської області [2]

Усього	Рік				
	2006	2007	2008	2009	2010
Обстежено промислових підприємств	609	594	576	547	529
Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю	45	67	59	54	59

Таблиця 2

Інноваційна активність промислових підприємств за напрямками проведених інновацій [2]

	2008 р.		2009 р.		2010 р.	
	Усього	у відсотках до кількості підприємств, які займалися інноваційною діяльністю	Усього	у відсотках до кількості підприємств, які займалися інноваційною діяльністю	Усього	у відсотках до кількості підприємств, які займалися інноваційною діяльністю
Кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю	59	х	54	х	59	х
із них за напрямками						
внутрішні науково-дослідні розробки	10	16,9	10	18,5	10	16,9
придбання науково-дослідних розробок	9	15,3	6	11,1	8	13,6
придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	31	52,5	22	40,7	30	50,8
придбання інших зовнішніх знань	2	3,4	2	3,7	4	6,8
навчання та підготовка персоналу	10	16,9	4	7,4	3	5,1
ринкове запровадження інновацій	7	11,9	х	х	3	5,1
інші	9	15,3	10	18,5	14	23,7

ваний за сприятливих умов. Розглянемо його за окремими складовими: науково-дослідний, інтелектуальний, кадровий, фінансовий, технологічний, ринковий.

Оцінку інноваційного потенціалу виконаємо такими методами: розглянемо у динаміці, порівняємо з кращими зразками на конкретному ринку, порівняємо з кращими світовими зразками тощо. Оскільки ставилося за мету оцінити перспективи розвитку наявного потенціалу, то проаналізуємо динаміку інноваційного потенціалу за останні роки, за які є дані.

Науково-дослідна складова інноваційного потенціалу промислових підприємств Луганської області характеризує наявність певної кількості науково-дослідних робіт, достатньої для генерації нових знань, здатність до проведення досліджень з метою перевірки ідей інновацій і можливості застосування їх для виробництва нової продукції, товарів.

Оцінка цієї складової укрупнено виконана шляхом порівняння кількості підприємств-інноваторів, які виконували дослідження і конструкторські розробки, а також розробляли нові технології виробництва продукції (табл. 3).

У 2010 р. науковими організаціями було виконано 1735 робіт. Частка робіт, спрямованих на створення нових видів техніки, становила 5,8% загальної кількості виконаних протягом року робіт, нових технологій – 14,9%, нових видів матеріалів – 0,4%, методів, теорій – 4,0%, сортів рослин та порід тварин – 0,5%.

Під час виконання кожної третьої розробки зі створення нових видів техніки використано технічні рішення на рівні винаходу. Кількість розробок, у яких використано принципово нові технічні рішення, зменшилась у порівнянні з 2009 р. на 38,3%. З розроблених нових технологій – 97,3% ресурсозберігаючі. Це свідчить про те, що підприємства не проводять прикладні дослідження, орієнтовані на потреби сьогодення.

Інтелектуальна складова визначає можливості генерування та прийняття ідей і задумів новацій і доведення їх до рівня нових технологій, конструкцій, організаційних та управлінських рішень. В організаціях, які виконували дослідження та розробки, у 2010 р. працювало 2,0 тис. осіб персоналу основної діяльності – 1,4% від загальної чисельності виконавців наукових та науково-технічних робіт по Україні. У цілому їх чисельність зменшилась у порівнянні з минулим роком на 5,0%. Чисельність безпосередніх виконавців наукових та науково-технічних робіт (дослідників, техніків) теж зменшилась на 2,6% і склала 1,2 тис. осіб. Питома вага спеціалістів вищої кваліфікації (докторів та кандидатів наук) у загальній чисельності працівників основної діяльності склала 5,8%. Зміни за період з 2005 р. по 2010 р. показників, що характеризують інтелектуальну складову інноваційного потенціалу, наведено у табл. 4.

Аналіз цієї таблиці показує, що відбувається постійне зменшення чисельності осіб, що активно займаються розробкою винаходів, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій, не зростає й кількість виконаних ними розробок [2]. Це свідчить про змен-

шення інтелектуальної складової інноваційного потенціалу. Тому що бюджетне фінансування науково-технічної сфери неухильно зменшується, залишається низьким рівень впровадження у виробництво результатів досліджень та розробок, наука поступово перестає бути суспільно визнаною пріоритетною діяльністю держави. Відбувається незворотна втрата інтелектуального потенціалу.

Кадрова складова характеризує здатність персоналу підприємства застосовувати нові технології, реалізовувати нові організаційні й управлінські рішення, виробити нові товари. Аналіз табл. 4 свідчить, що відбувається поступове зменшення чисельності працівників науково-дослідних організацій: 2008 р. – 2516 осіб, 2009 р. – 2121 осіб, 2010 р. – 2014 осіб. Однак кількість осіб, які мають вчений ступінь кандидата чи доктора наук, збільшується. При цьому вік близько половини докторів і близько чверті кандидатів наук перевищує 60 років. Переважна більшість фахівців мають технічну освіту. Відбувається певне зростання частки фахівців із фізико-математичних наук [2].

Фінансова складова характеризує фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств. Серед основних показників, що характеризують інноваційну діяльність, важливе місце займають витрати на інновації. За даними обласного управління статистики Луганської області, обсяг інноваційних витрат на інновації у 2010 р. становив 243,1 млн. грн. (у 2009 р. – 111,1 млн. грн.), з яких 80,9% профінансовано за рахунок власних коштів. У загальному обсязі витрат 35,7% складають витрати виробників коксу та продуктів нафтоперероблення, майже третину – підприємств з добування паливно-енергетичних корисних копалин.

Аналіз структури витрат за напрямками інноваційної діяльності показав, що основна увага приділяється фінансуванню безпосередньо процесів упровадження нововведень, здатних у відносно короткий термін забезпечити окупність вкладених коштів. Так, основні витрати зосереджено на придбання та впровадження машин, обладнання та установок (49,2% у загальному обсязі витрат).

За останні роки чітко простежується тенденція збільшення частки витрат на придбання нових технологій, з 0,1% у загальному обсязі в 2008 р. до 20,4% в 2010 р. [2]. Але зменшилась частка витрат на придбання права власності на винаходи, корисні моделі, ліцензії, це свідчить про скорочення інноваційних розробок у промисловості, недостатній рівень новизни та конкурентоздатності інноваційної продукції.

Проведення ефективної інноваційної діяльності вимагає значних фінансових вкладень. У більшості країн світу основними джерелами інноваційної діяльності є бюджетні кошти, що лімітуються у законодавчому порядку.

Особливості кількісних та якісних характеристик інноваційних витрат вітчизняної економіки багато в чому визначаються умовами фінансування інновацій, що сформувалися в Україні. Головним його джерелом протягом

Кількість виконаних нових розробок [2]

	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Усього:	1474	1775	1819	1947	1884	1735
у тому числі по створенню нових видів техніки й технологій	196	346	429	532	473	360

Таблиця 4

Чисельність працівників наукових організацій за категоріями персоналу, осіб [2]

	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Працівники основної діяльності	3315	2914	2827	2516	2121	2014
дослідники	1402	1208	1200	1182	1016	979
техніки	495	476	412	325	197	203
допоміжний персонал	637	493	494	565	497	470
інші	781	737	721	444	411	362

останніх років залишаються власні кошти підприємств, на частку яких припадає майже 80,9% загального обсягу витрат на інновації, хоча порівняно з 2005 р. (93,1%) вона зменшилась. Розподіл обсягів фінансування інноваційної діяльності у промисловості Луганської області наведено нижче у табл. 5.

Галузевий розподіл бюджетних асигнувань на інновації є нерівномірним, більшість їх зосереджено в добувній промисловості. За їх рахунок у 2010 р. також профінансовано інновації, що здійснювались підприємствами харчової та легкої промисловості, машинобудування, металургії та оброблення металу, а також цими підприємствами, що займалися виробництвом та розподілом електроенергії, газу та води. У той же час частина галузевої взагалі не отримала будь-яких бюджетних коштів.

Такий стан фінансування відображається на результативності інноваційної діяльності в промисловості, і як видно з аналізу, залишається на дуже низькому рівні.

Технологічна складова інноваційного потенціалу характеризує здатність промислових підприємств оперативно перебудовуватися, переорієнтувати виробничі потужності й налагоджувати економічно ефективне виробництво нових продуктів, які відповідають запитам споживачів. У першому наближенні цю складову може охарактеризувати частка промислових підприємств, які впроваджували інновації. Стан упровадження прогресивних технологічних процесів та освоєння виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах ми бачимо на рис. 1, 2.

Кількість впроваджених видів нової чи значно удосконаленої продукції склала 39 найменувань (у 2009 р. – 31 найменування). Майже половину всіх

найменувань інноваційних видів продукції впровадили підприємства машинобудування, 20,5% – підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв, 15,4% – хімічної і нафтохімічної промисловості. Серед регіонів 46,2% усіх найменувань інноваційних видів продукції належить підприємствам міста Луганська. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інноваційні процеси, у порівнянні з 2009 р. збільшилася в 1,7 рази, а кількість впроваджених технологічних процесів – у 2,1 рази. У 2010 р. впроваджено 29 технологічних процесів, з яких 9 маловідходних, ресурсоберігаючих (у 2009 р. – 14 та 5 відповідно).

Ринок передових технологій та науково-технічних досягнень, пов'язаний з торгівлею об'єктами інтелектуальної власності – ліцензіями на використання об'єктів інтелектуальної власності, винаходами, промисловими зразками, корисними моделями, угодами на придбання технологій, має дуже низький вплив на розвиток інноваційної діяльності в Луганській області, та в Україні в цілому, що негативно відображається на конкурентноздатності продукції та розвитку економіки в цілому.

Ринкова складова інноваційного потенціалу відображає ступінь відповідності внутрішніх умов розвитку підприємств зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем. На досягнення такої відповідності (маркетингові дослідження з метою пошуку шляхів розвитку існуючих і пошуку нових ринків збуту, просування продукції на ринок тощо) промисловими підприємствами Луганської області було витрачено: у 2009 р. – 20889,9 тис. грн., а у 2010 р. ці витрати збільшились та склали 59905,9 тис. грн. [2]. Ці роботи виконували насамперед великі підприємства.

Таблиця 5

Розподіл обсягів фінансування інноваційної діяльності [2]

Показники	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Усього, тис. грн.	334418,0	96914,6	1343373,5	2178970,6	111093,5	243096,7
у т. ч. за рахунок держбюджету	–	1012,0	–	–	–	*
місцевих бюджетів	192,0	–	–	–	–	–
власних коштів	311323,1	50920,9	513055,4	432271,6	74529,3	196670,8
коштів інвесторів:						
вітчизняних	–	–	–	–	–	*
іноземних	20367,0	29541,4	25537,0	24885,2	11286,7	*
кредитів	2471,9	15331,9	804781,1	1717255,8	17321,3	–
інші джерела	64,0	108,4	–	4558,0	–	–

* – інформація конфіденційна відповідно до Закону України „Про державну статистику”.

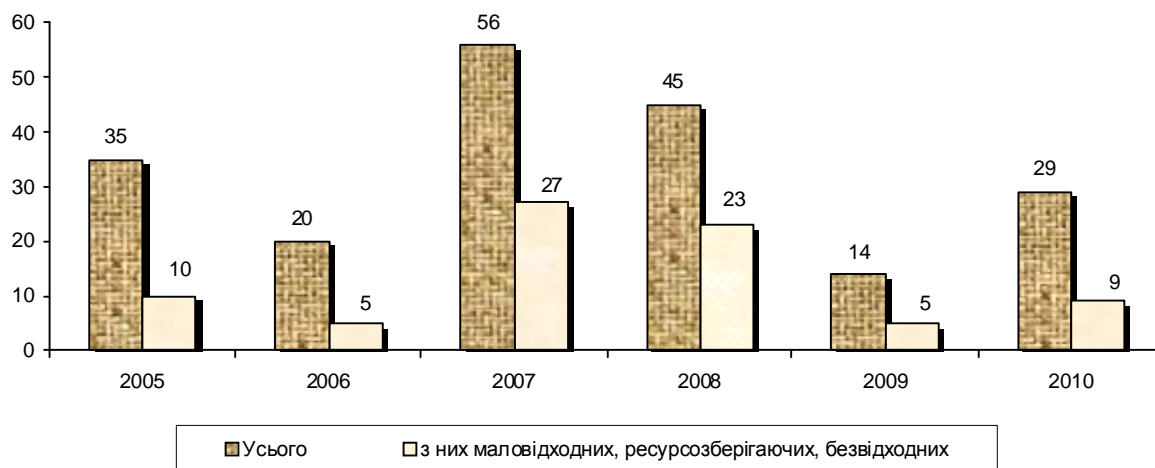

Рис. 1. Впровадження прогресивних технологічних процесів на промислових підприємствах, одиниць

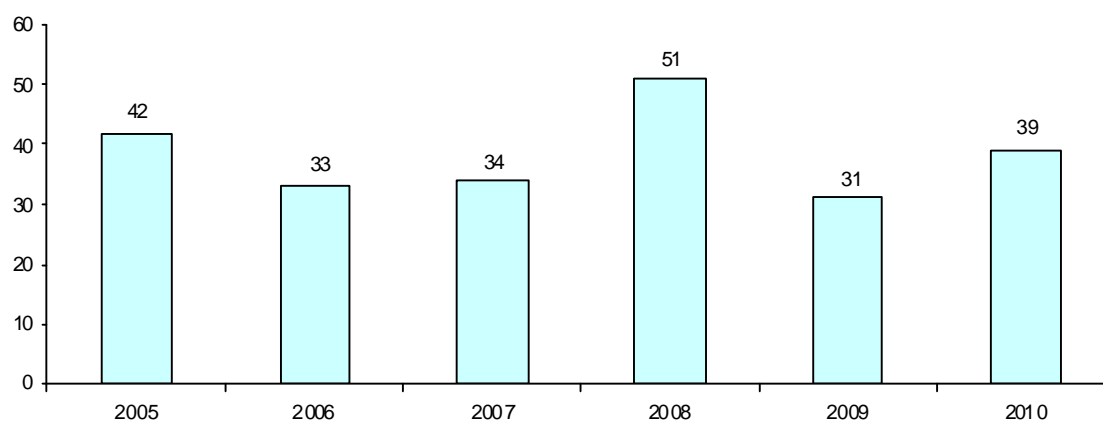

Рис. 2. Освоєння виробництва інноваційних видів продукції на промислових підприємствах, найменувань

Підбиваючи підсумки, відзначимо, що науково-дослідний потенціал інноваційного розвитку підприємств Луганської області зменшується, підприємства не проводять прикладні дослідження, а розробки, які виконуються науково-дослідними і конструкторськими підрозділами промислових підприємств, мають досить низький рівень. Неоднозначною є оцінка інтелектуального потенціалу, спостерігається постійне зменшення загальної чисельності осіб, які займаються інноваційними розробками, однак кількість розробок практично не змінюється; відбувається незначне, але постійне зменшення чисельності фахівців, що займаються науково-дослідною діяльністю, а також їх фізичне старіння (особливо фахівців вищої кваліфікації), що свідчить про певні проблеми з кадровою складовою інноваційного потенціалу. Технологічна складова протягом останніх років залишається приблизно на одному рівні. Щодо фінансової складової, то основною проблемою є залучення коштів вітчизняних та іноземних інвесторів, оскільки фінансування інноваційних розробок здійснюється в основному за рахунок власних коштів підприємств, частина яких є непропорційно великою і весь час зростає. Великі промислові підприємства області намагаються реалізувати і розвинути наявний ринковий потенціал інноваційного розвитку, але обсяг коштів, які вони витрачають, є явно недостатнім, а малі й середні підприємства цією діяльністю практично не займаються.

Отже, промислові підприємства Луганської області зберігають значний потенціал для розвитку на основі інновацій, однак питанням мотивації інноваційної діяльності й фінансування інноваційних розробок потрібно приділяти більшу увагу і на регіональному, і на державному рівнях, особливо розробці ефективних механізмів довгострокового кредитування підприємств-новаторів. Незважаючи на загалом незначні масштаби інноваційної діяльності, зауважимо, що саме інновації дали змогу підприємствам збільшити випуск продукції і розширити свої ринки збуту. Це підтверджує доцільність підтримки таких підприємств. При цьому для встановлення пріоритетності підтримки необхідно проводити оцінку інноваційного потенціалу підприємств. І перевагу вперше чергу необхідно віддавати тим підприємствам, які мають більший потенціал і зможуть його реалізувати повніше і в коротші терміни. Для цього треба розробити формалізовану методику оцінки інноваційного потенціалу, у тому числі визначити оціночні критерії і порядок прийняття рішень на їх основі. Результати такої оцінки можуть бути використані підприємствами для самоаналізу та при обґрунтуванні заходів, спрямованих на регіональну і державну підтримку підприємств-новаторів [4].

Література

1. Жукович І. А. Інноваційна діяльність в українській економіці. Сучасний стан та проблеми / І. А. Жукович, Ю. О. Рижкова // Статистика України. – 2005. – № 1. – С. 74 – 85. 2. Наукова та інноваційна діяльність в Луганській області: Статистичний збірник //

Головне управління статистики у Луганській області. – 2011. – № 4. – 93 с. 3. Закон України „Про інноваційну діяльність” // Энергия инноваций. – 2004. – № 1. – С. 66 – 74. 4. Жучок Т. М. Проблеми та перспективи розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств Луганської області / Т. М. Жучок // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр.– Випуск 211: в 4 т. Том I. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – С. 67 – 78.

Жучок Т. М. Аналіз розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств у Луганській області

У статті на базі статистичних матеріалів здійснено аналіз інноваційного потенціалу промислових підприємств Луганської області за такими його складовими, як: науково-дослідна, кадрова, фінансова, технологічна, інтелектуальна та ринкова. Розглянуто динаміку за останні шість років та подано оцінку перспектив розвитку інноваційного потенціалу підприємств Луганської області, зроблено пропозиції щодо удосконалення цього процесу.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний потенціал, промислові підприємства.

Жучок Т. Н. Анализ развития инновационного потенциала промышленных предприятий в Луганской области

В статье на базе статистических данных проводится анализ инновационного потенциала промышленных предприятий Луганской области за следующими составляющими: научно-исследовательская, кадровая, финансовая, технологическая, интеллектуальная и рыночная. Рассмотрена динамика за последние шесть лет и дана оценка перспектив развития инновационного потенциала предприятий Луганской области, сделаны некоторые предложения по усовершенствованию этого процесса.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационный потенциал, промышленные предприятия.

Zhuchok T. M. An analysis and an estimation of prospects of development of an innovative potential of industrial enterprises of the Luhansk region

In the article on a base of statistical information's we give the analysis of an innovative potential of industrial enterprises of the Luhansk region on the following constituents as scientific, skilled, financial, technological, intellectual and marketing. We consider the dynamics for the last six years and define the estimation of prospects of development of an innovative potential of enterprises of the Luhansk region. In addition, we give some suggestions for the improvement of this process.

Key words: innovation, innovative activity, innovative potential, industrial enterprises.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2012
Прийнято до друку 15.09.2012